

Соціологічний аналіз онлайн флешмобу #яНеБоюсьСказати: хто і що говорить про гендерне насильство

Тамара Марценюк
соціологиня

Кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології Києво-Могилянської академії, викладає курси на гендерну тематику «Вступ до гендерних студій», «Гендер і політика», «Маскулінність і чоловічі студії», «Фемінізм як соціальна теорія та суспільний рух» та інші. Авторка близько 80 наукових праць, низки публіцистичних статей, розділів підручників. Поділяє ідею публічної соціології — науки і досліджень заради суспільних змін, тому постійно бере участь у різноманітних міжнародних дослідницьких і викладацьких проєктах, останній із яких стосується участі жінок у воєнних діях в АТО.

Авторка курсу «Жінки та чоловіки: гендер для всіх» на онлайн платформі Prometheus: http://courses.prometheus.org.ua/courses/IRF/101/2015_T2/about

Христина Скопик
комп'ютерна лінгвістка

Працює над вивченням природної мови (Natural Language Processing). У 2015 році пройшла курс «Жінки та чоловіки: гендер для всіх» на онлайн платформі Prometheus. Питання, які турбують найбільше: відсоток жінок у сфері STEM (наука, технології, інженерія, математика) та успішна кар'єра для жінок.

«Якби всі жінки, котрі пережили сексуальне насильство, спробу сексуального насильства, домагання або образу сексуального характеру вийшли сьогодні (у будь який день або щодня) на вулицю в червоному, Земля виглядала б кривавою плямою»
#яНеБоюсьСказати
Саша Кольцова, співачка

«Флешмоб сам по собі не вирішить проблему насильства, але він робить для цього необхідний і нічим іншим не замінний перший крок: визнання наявності проблеми та оцінку масштабу її поширення»
#яНеБоюсьСказати
Євген Дикий, викладач Києво-Могилянської академії, борець АТО

У липні 2016 року феміністки Маріам Агамян і Оленка Дмитрик написали: «#яНеБоюсьСказати часто називають флешмобом, що, на нашу думку, децю викривлює її значення. Флешмоб у нашій країні сприймають переважно як щось розважальне, без конкретної мети: раптові танці або співи натовпу на вулицях. ...флешмоб, “стихийний натовп” — щось нетривке, тимчасове, що розчиняється в повітрі так само швидко, як і виникає. На відміну від флешмобу, акція #яНеБоюсьСказати триває вже кілька днів і лише набирає обертів. У цієї акції була чітко заявлена мета: зробити видимим жіночий досвід та зняти стигму сорому й страху, що лежить на розповідях про переживання насильства. А

також показати, що в насильстві завжди винен лише насильник. Ця мета є феміністською і наближає задум #яНеБоюсьСказати радше до акції прямої дії, ніж до флешмобу»¹.

Наш аналіз свідчить, що цей «не-флешмоб» — це історія спротиву. Насамперед проти стіни мовчання навколо тематики гендерного насильства загалом і сексуального насильства зокрема. Це розповідь про життя в ситуації перманентного насильства щодо жінок, яку ще називають «культурою згвалтування». Термін «культура згвалтування» позначає підтримувані суспільством переконання про те, що суспільний осуд за згвалтування слід спрямовувати передусім на жінку, яка зазнала агресії, він зачіпатиме її репутацію, а агресор може бути морально виправданим («його можна зрозуміти»), що спричиняє підтримку і заохочення гвалтувати жінок². Про це явище чи не вперше написала письменниця Сьюзен Браунміллер (Susan Brownmiller). Вона вивела тему згвалтування на рівень публічної дискусії, звернула увагу на згвалтування як засіб підтримки чоловічої влади: «Усвідомлення чоловіком, що його геніталії можуть служити зброєю, яка породжує страх, слід розцінювати як одне з найважливіших відкриттів доісторичних часів на рівні з використанням вогню і першої примітивної кам'яної сокири. Від доісторичних часів і до наших днів, я вважаю, згвалтування відіграє вирішальну функцію. Це не більше і не менше як свідомий процес залякування, у якому всі чоловіки тримають усіх жінок у страху»³. У суспільстві «культури згвалтування» жінки змушені постійно думати, як їм поводитися, щоб запобігти насиллю, та його однаково не вдається уникнути. Про це свідчать численні історії, що їх жінки в Україні, Росії й інших країнах почали публікувати в інтернеті з хештегом #яНеБоюсьСказати.

Чому це відбулося саме зараз? Ще 15 років тому в Україні ухвалили закон «Про попередження насильства в сім'ї»⁴, і серед колишніх радянських республік то був перший спеціальний законодавчий акт, який спонукав до боротьби з побутовим насильством. У законі виділено чотири типи насильства в сім'ї: фізичне, психологічне, економічне й сексуальне. За результатами останніх репрезентативних для України опитувань громадської думки (2014 рік)⁵, насильство з боку чоловіка у шлюбі або при спільному проживанні залишається найпоширенішою формою насильства проти жінок: 15 % жінок у віці 15–49 років, які коли-небудь мали досвід офіційного або неофіційного шлюбу, зазнали фізичного насильства з боку чоловіка, а 3 % — сексуального. Проте навіть ці результати опитувань громадської думки занижені. Як зазначає Фонд народонаселення ООН в Україні, кожна п'ята жінка в Україні зазнавала фізичного чи сексуального насильства хоча б раз у житті. При цьому 80 % жінок ніколи не говорили про це раніше⁶.

1 Агамян Маріам, Дмитрик Оленка. Не флешмоб: коли особисте стає політичним // Коридор. — 2016. — 13 липня: <http://www.korydor.in.ua/ua/equality/ne-fleshmob-koli-osobiste-staye-politichnim.html>

2 Маєрчик Марія, Плахотнік Ольга. Гендероване насильство: між звичаєм і злочином // [Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей](#) / За ред. Марії Маєрчик, Ольги Плахотнік, Галини Ярманової. — К.: Критика, 2013. — С. 157.

3 Герман, Джудіт. Бойовий невроз війни між статями // Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства / Пер. з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/07/9/214939/>

4 Див.: Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» № 2789–III від 15 листопада 2001 року: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

5 Див.: Волосевич Інна, Коноплицька Таміла, Костюченко Тетяна, Міханчук Дарина, Марценюк Тамара. [Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок](#). — К., 2014. — 57 с.

6 Див.: [#яНеБоюсьСказати](#) / Фонд народонаселення ООН в Україні — UNFPA Ukraine, 6 липня 2016 року: <https://www.facebook.com/UNFPA.Ukraine/posts/1211053095585497>

Як свідчать результати опитувань громадської думки, що їх провела компанія ГФК 2014 року, українки й українці непогано обізнані із законодавством про запобігання домашньому насильству (натомість менше знають про трудові права, протидію дискримінації на ринку праці)⁷. Це не дивно, адже питанням домашнього насильства в Україні останні десять років приділяли чимало уваги. Наприклад, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда — Україна» з 1997 року працює в напрямку допомоги жертвам домашнього насильства й торгівлі людьми, координує національну «гарячу» лінію для запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми і гендерній дискримінації (0 800 500 335 або 386 з мобільного)⁸. ГО «Центр “Жіночі перспективи”» у Львові з 1998 року працює над вирішенням проблем жінок, які потерпають від насильства в сім’ї, торгівлі людьми, дискримінації, несприятливих життєвих обставин⁹. З питанням домашнього насильства працює Міжнародний гуманітарний центр «Розрада»¹⁰ і ще чимало громадських організацій в Україні. А в рамках проекту Європейського Союзу «Права жінок та дітей в Україні — комунікаційний компонент» у 2010–2012 роках було проведено десятки інформаційних кампаній, громадських акцій і освітніх заходів з метою змінити гендерні стереотипи та підвищити рівень обізнаності суспільства про подолання насильства в сім’ї і сприяння гендерній рівності. Інформаційна браслетна кампанія «Залишайся людиною» мала на меті змінити стереотипи й подолати стіну мовчання навколо домашнього насильства. У 2008 році Україна приєдналася до всесвітньої ініціативи генерального секретаря ООН Пан Гі-муна «Разом подолаємо насильство щодо жінок» і започаткувала національну кампанію «Стоп насильству!», у рамках якої щороку проводиться інформаційна кампанія «16 днів із подолання гендерного насильства». МФО «Рівні можливості» разом із Міністерством соціальної політики України та низкою міжнародних і українських організацій ведуть роботу з ратифікації Стамбульської конвенції. Ця конвенція створює всеохопні правові рамки захисту жінок від усіх форм насильства і спрямована на попередження та ліквідацію цього явища, а також передбачає міжнародний механізм моніторингу імплементації її засад на національному рівні.

Не залишилися поза увагою і території, близькі до воєнного конфлікту на сході України. У рамках проекту в п’яти східних областях: Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській та на підконтрольних Україні територіях Донецької і Луганської областей — було створено 21 мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги¹¹. Соціальні працівники і психологи мобільних бригад надають екстрену допомогу потерпілим від гендерно-обумовленого і домашнього насильства.

Багато років пішло на те, щоб підготувати ґрунт і зрушити стіну мовчання. Аналізований флешмоб — один із кроків до справедливого й безпечного для всіх суспільства. Далі пропонуємо розібратися, хто і з якими повідомленнями долучався до «акції

7 Див.: *Волосевич Інна, Костюченко Тетяна, Комарова Надія, Марценюк Тамара. [Оцінка обізнаності про існування Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та дотичних до неї законів](#)*. За підтримки Фонду народонаселення ООН в Україні [Електронний ресурс]. — К., 2014. — 28 с.

8 Див.: «Ла Страда — Україна». Історія центру: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_content_show_istoriya-tsentru.html

9 Див.: <http://women.lviv.ua/?lang=uk>

10 Див.: <http://www.rozrada.kiev.ua/>

11 Проект «Посилення гуманітарної відповіді на потреби найбільш вразливих категорій жінок та дівчат-підлітків в умовах збройного конфлікту на сході України: зміцнення міжвідомчої системи запобігання та подолання гендерно-обумовленого насильства»: <http://www.healthright.org.ua/projects-by-hr/posilennya-gumanitarnoji-vidpovidi-na-potrebi-najjbilsh-vrazlivikh-kategoriji-zhinok-ta-divchat-pidlitkiv-v-umovakh-zbroijnogo-konfliktu-na-skhodi-ukrajini-zmicnennya-mizhvidomchoji-sistemi-poperedzh/>

прямої дії», за означенням Агам'яні і Дмитрик, із хештегом #яНеБоюсьСказати та які наслідки це може мати.

Як усе починалося

П'ятого липня 2016 року активістка, керівниця Громадської організації «Студена» Настя Мельниченко на своїй фейсбук-сторінці написала пост із хештегом #яНеБоюсьСказати¹². Настя звернулася до жінок із закликом поділитися історіями пережитого насильства, при цьому не звинувачуючи себе: «Я хочу, аби сьогодні говорили ми, жінки. Аби ми говорили про насильство, яке пережила більшість із нас. Я хочу, аби ми не оправдувалися “я йшла у спортівках серед дня, а мене все одно схопили”. Бо нам не треба оправдуватися. Ми не винні, винен ЗАВЖДИ насильник».

Далі авторка посту розповіла кілька історій із власного життя (їй було 6–12 років, 13 років і 21 рік). Наостанок Настя Мельниченко звернулася до чоловіків: «Чи задумувалися чоловіки, як воно — виростати в атмосфері, коли до тебе ставляться як до м'яса? Ти нічого не зробила, але кожне вважає себе вправі тебе трахати і розпоряджатися твоїм тілом. Я знаю, їм навряд чи дійде. Я взагалі б нічого не пояснювала, але їх, на жаль, половина людства. Тож нам, жінкам, важливо говорити про наш досвід. Важливо робити його видимим. Будь ласка, говоріть».

Потім авторка додала, що їй підказали «запропонувати і чоловікам розповісти про сексуальні домагання до них. Велкам!». У другому постфактумі Настя зазначила, що своє звернення писала, злячись на коментарі чоловіків під одним зі своїх постів: «Тому і дозволила собі досить агресивний випад у бік чоловіків у кінці посту. Звісно ж, не хотіла образити хороших і адекватних. Як з'ясувалося, їх більше, ніж я думала».

Пост не просто отримав велику кількість коментарів і аж 385 поширень¹³. Він став початком актуального й масштабного онлайн флешмобу #яНеБоюсьСказати, який триває й досі — українською, російською, англійською й іншими мовами. Крім численних приватних осіб з особистими історіями, до акції долучилися ЗМІ й професіонали з різних царин, публічні особи.

Методологія і результати кількісного аналізу даних

Весь аналіз даних проведено скриптами¹⁴, написаними мовою програмування Python. Через новостворений фейсбук-акаунт з допомогою Python-скриптів¹⁵ та бібліотек Selenium і BeautifulSoup¹⁶ було стягнуто всі публічні пости з хештегом #яНеБоюсяСказати, #яНеБоюсяСказать, #яНеБоюсьСказать та #яНеБоюсьСказати. Загалом від початку флешмобу (5 липня 2016 року) станом на 20 листопада 2016 року було зібрано 3508 дописів. Також окремими скриптами статистично проаналізовано кількість дописів за статтю авторів, датою і місцем.

12 <https://www.facebook.com/nastya.melnychenko/posts/10209108320800151>

13 Станом на 1 листопада 2016 року.

14 Скрипт — програма, яка автоматизує певне завдання. Більше див. тут:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0>

15 Велика подяка Umayah Abdennabi за ці скрипти.

16 Бібліотека — набір допоміжних методів для розв'язання задач. Більше див. тут:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC>. Бібліотеки Selenium і BeautifulSoup.

Щоб дізнатися, кого було більше — дописувачок чи дописувачів, окремо було виділено їхні імена та покатегоризовано їх за словниками імен, попередньо стягнутими з Вікіпедії. Непокласифікованими залишилися імена, стать яких визначити неможливо (наприклад, Саша, Женя), та вигадані імена користувачів. Як видно з таблиці 1, **стать** можна було визначити у 78 % дописів, і серед них частка жіночих дописів майже удвічі перевищує частку чоловічих. Однак і чоловіки досить активно долучалися до флешмобу: як видно з таблиці, вони написали понад чверть усіх постів.

Таблиця 1. Розподіл дописів за статтю дописувачів

	<i>Кількість дописів</i>	<i>Частка серед усіх дописів, %</i>
Жінки	1790	51,0
Чоловіки	952	27,1
Публічні сторінки	339	9,7
Неможливо визначити	427	12,2
Усього	3508	100

Розгляньмо статистику фейсбук-постів окремо від публічних сторінок. Серед медіа окремо розглянуто **новинні сайти й журнали, телеканали й організації**:

137 новинних сайтів/журналів написали 278 постів (див. у додатку перелік А.1);

18 телеканалів написали 33 пости (див. у додатку перелік А.2);

21 організація написала 28 постів (див. у додатку перелік А.3).

Як бачимо, низка основних ЗМІ в Україні й інших країнах не оминула флешмоб #яНеБоюсьСказати. Серед найвідоміших новинних сайтів і журналів — Укрінформ (1), УНІАН (1), «Українська правда» (5), Громадське (9), BBC Ukrainian (7), «Фокус» (2), «Тиждень» (2), Радіо Свобода (12), Cosmopolitan Russia (9), «Комсомольская правда» (2), Zaxid.net (2), газета «Львівська пошта» (2), Texty.org.ua (2), The Moscow Times (1).

Найвідоміші телеканали, які написали на своїй фейсбук-сторінці пости з хештегом, це Телеканал Дощ (10), ТСН (5), НТВ (2), Москва 24 (2), ВЕСТИ.ru (2) та ІА ЗІК (1).

Серед організацій долучилися Insight LGBTQ NGO (4), німецька організація Gesellschaft für bedrohte Völker (GfbV)¹⁷ (1), Вясна. Правы чалавека ў Беларусі / Viasna. Human rights in Belarus (1), Московская Хельсинская группа МХГ (1), Українська асоціація власників зброї (3), Федерация Крав-мага / Krav Maga Ukraine (2).

Із визначенням локації онлайн флешмобу ситуація ще складніша. З усіх 3508 постів **локацію** вказано лише у 788 постах (тобто у 22 % випадків). Таблиця 2 показує розподіл цих дописів. Флешмоб почався в Україні, тому, очевидно, велика частина дописів із відповідними хештегами теж з України. Не може не привернути уваги те, що #яНеБоюсьСказати активно поширився в Росію й інші країни.

В Україні найбільше дописів було зроблено в Києві — 245. Серед найактивніших міст також Львів, Харків, Дніпро та Бровари — 22, 16, 9 і 7 дописів відповідно. У Росії найбільше дописувачок і дописувачів перебували в Москві (166) і Санкт-Петербурзі (21).

З-поміж інших країн фігурують також США (19), Ізраїль (12), Німеччина (10), Білорусь (9) і Казахстан (5).

Таблиця 2. Розподіл дописів за локацією

17 [Із німецької – Суспільство захисту пригнічених народів.](#)

	<i>Кількість дописів</i>	<i>Частка серед усіх дописів з указаною локацією, %</i>
Україна	336	42,6
Росія	219	27,8
Інші країни	233	29,6
Усього	788	100

На рисунку 1 зображено динаміку розгортання акції. Флешмоб стартував 5 липня лише з 14 дописів, а до 7 липня його масштаби різко вирости аж до 792 дописів. У сумі протягом 5–20 липня було написано 2878 постів із хештегом. Інші 630 постів з'явилися після спалаху флешмобу в липні аж до жовтня.

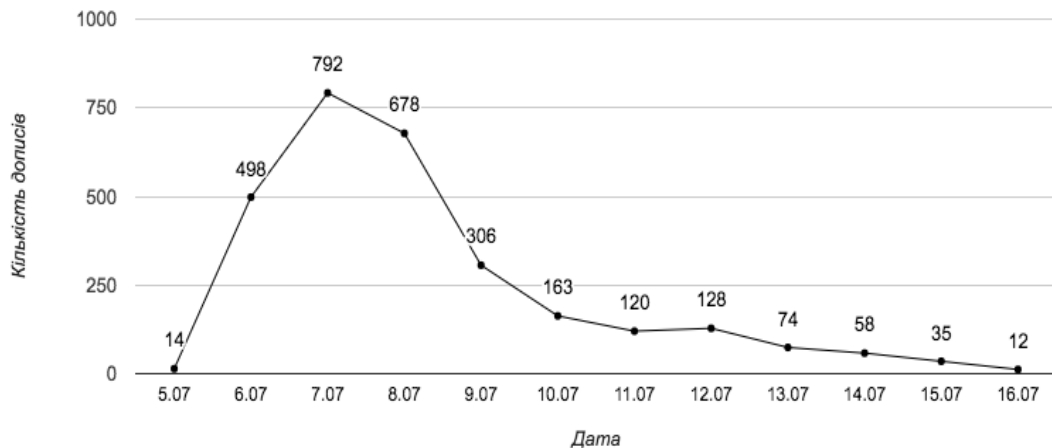

Рисунок 1. Розподіл дописів за датою

Крім того, здійснено статистичний аналіз власне **змісту дописів**. Спочатку фейсбук-пости було розбито на окремі слова — токеновано¹⁸ (з бібліотекою `tokenize_uk`). Кожне слово було приведено до нижнього регістру та до вихідної форми — цей процес називається лемунням (було використано бібліотеку `rumorhy2`¹⁹). Після цього було пораховано частоти вживання одного слова і сполучень із двох слів (не враховуючи службові слова — частки, сполучники, прийменники). Результати цих підрахунків наведено в таблицях 3 і 4. Українські і російські відповідники пораховано разом.

Як видно з таблиці 3, найчастіше вживані **слова у флешмобі** — це «жінка», «наси́льство», «історія», «людина». Флешмоб `#яНеБоюсьСказати` стосується відкритого говоріння про пережите гендерне насилля, тому не дивно, що саме такі слова виявилися найбільш уживаними. Специфіка гендерного (чи гендерно-обумовленого, *gender-based*) насилля якраз передбачає, що агресори — переважно чоловіки, а жертви — жінки. Статистичні дані по світу загалом і по Україні зокрема підтверджують ці тенденції. Подивімося на міжнародні дані, зібрані ООН²⁰. У середньому кожену третю жінку б'ють, змушують до сексу або піддають іншим видам знущань їхні партнери протягом їхнього спільного життя. Згідно з даними Світового банку, жінки віком 15–44 років більше

18 Що таке [токенізація](#) та [бібліотека для токенизування українського тексту](#).

19 Що таке [лемуння](#) та [бібліотека для лемуння українського тексту](#).

20 UNITE: To End Violence against Women: Factsheet [Electronic Source] / United Nations Secretary-General's In-depth Study on Violence against Women. — 2006. — 2 p. — Retrieved from <http://www.un.org/en/women/endviolence/pdf/VAW.pdf>

ризикують стати жертвою зґвалтування й домашнього насильства, ніж раку, автомобільних аварій, війни й малярії. Результати кількох глобальних досліджень свідчать, що половину всіх жінок, які померли насильницькою смертю, вбили їхні нинішні чи колишні чоловіки або партнери. Причому насильство проти жінок не обмежується певною культурою, регіоном чи країною. Основним чинником гендерного насильства вважають владні відносини між чоловіками і жінками, а також постійну дискримінацію жінок, гендерну нерівність у суспільстві.

Серед найпопулярніших дієслів флешмобу — «сказати» (429 згадувань), «говорити» (402), «боятися» (349), «знати» (274), «читати» (238), «хотіти» (277); серед іменників — «чоловік», «жертва», «день», «тема», «рука». Означення «сексуальний» згадується аж 274 разів. Коли уточнити в таблиці 4 серед словосполучень, то бачимо, що йдеться передусім про сексуальне насильство, досвідом пережиття якого ділилися учасниці й учасники флешмобу.

Якщо переглянути в таблиці 4 найуживаніші словосполучення, легко переконатися, як непросто було ділитися своїм досвідом у флешмобі #ЯНеБоюсьСказати. Фрази «сама винна», «свої історії», «сексуальне насильство», «жертва насильства» й інші викликають відчуття тривоги, а водночас критично налаштовують до думки про те, що «жертва сама винна», адже сама назва флешмобу заперечує страх.

Таблиця 3. Найчастотніші слова у постах

Найчастотніші слова	Кількість уживань	Найчастотніші слова	Кількість уживань
жінка	728	жертва	213
насильство	681	проблема	211
історія	666	день	192
людина	621	тема	189
чоловік	565	бути	188
сказати	429	багато	188
говорити	402	тепер	186
розказати	383	рука	173
боятися	349	страшно	172
хотіти	277	м'яти	169
знати	274	думати	163
сексуальний	274	могти	156
читати	238	писати	149

Таблиця 4. Найчастотніші сполучення в постах

Найчастотніші сполучення українською	Кількість уживань
сексуальне насильство	155
(до) цих пір	80
жертва насильства	59
сама винна	59
МОЄ ЖИТТЯ	56

свої історії	52
боятися сказати	52
а потім	30
наше суспільство	25
свої діти	24
хочу сказати	23

Окремо було проаналізовано пости з хештегом **англійською** #ImNotAfraidToSayIt. Таких постів було стягнуто 49, із них 17 написали жінки, 13 — чоловіки. Найактивніше хештег використовували 9 і 14 липня: у ці два дні з'явилося по 9 фейсбук-дописів із хештегом. Уперше його згадали тільки 7 липня, за два дні після початку флешмобу.

Мабуть, найцікавіший пост з англійською хештегом було написано корейською мовою. В перекладі англійською він звучатиме так:

"On the radio now," he said, "if you open this flash mob, you will be in hell." I opened it. But it is the opposite. This flash mob is not a path to hell, but a way out of hell. It's repercussions to our current society, which is stigmatized by the struggle against extremism.

(Google translate)

«По радіо зараз, — сказав він, — якщо ви відкриєте цей флешмоб, то будете в пеклі». Я відкрив(ла) його. Та все навпаки. Цей флешмоб не шлях до пекла, а вихід із пекла. Це відлуння нашого нинішнього суспільства, яке затавроване боротьбою з екстремізмом.

(Переклад через англійську на українську)

“지금 라디오에서 ‘이 플래시몹을 열면 지옥에 빠질 것입니다’라고 말했다. 난 열었다. 그런데 정 반대다. 이 플래시몹은 지옥으로 가는 길이 아니라 지옥에서 나오는 길이다.” 극단적인 여혐과의 싸움으로 얼룩지고 있는 최근의 우리 사회에도 반향을 던질 수 있는 내용같습니다

(Оригінальний текст)

Перелік найчастіше вживаних слів (серед яких повторюються «сказати», «говорити», «хотіти» та «боятися» і «страшно») і словосполучень (звернімо увагу на «сама винна», «до цих пір», «боятися сказати») промовисто засвідчує, наскільки замовчувана проблема гендерного насилля. Авторки багатьох постів описували по кілька випадків пережитого насильства і зазначали, що чи не вперше наважилися розповісти про це вголос. Те, що жертви насилля (особливо сексуального) не наважуються про нього розповідати, — типова ознака «культури згвалтування».

Серед основних причин, що стримують жінок розповідати про кривди, яких їм завдали інші люди, слід назвати як поширену практику звинувачення потерпілих, пуританське ставлення до тематики сексуальності, поблажливе ставлення суспільства і виправдовування кривдників, брак дієвих механізмів ефективного вирішення проблеми з сексуальним насильством тощо. Як зазначає президентка Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда — Україна» Катерина Левченко, *«Насильство — це війна, яка йде на*

маленькому полігоні: будинок, квартира. Ця війна може тривати роками, буває видною, а буває скритою. Тому що з хати часто не виносять бруд. Ця війна несе з собою втрати, тому що часто насильство закінчується тілесними ушкодженнями і смертю іноді. Причому, як жінок, які в 93 % випадків є постраждалими від домашнього насильства (це і світова статистика, і МВС)»²¹.

Окремо слід згадати про різні форми сексуальних домагань, що їх описували жінки (від облапувань у транспорті, експліцитізму в парках до нав'язливих залицянь і погроз у навчальних закладах, на роботі). Дотепер в Україні не було відкритої публічної дискусії про такі форми насильства. Тему **сексуальних домагань** в університетському середовищі зачепила одна з учасниць флешмобу, колишня студентка одного з відомих українських вишів²²:

Мій університет любить пишатися «елітністю» і статусом, бити всілякі рекорди і запрошувати викладачів, про яких можна було б сказати «у нас викладає сам пан N!», але чомусь мій університет зовсім не турбується про те, як себе поведуть ці викладачі зі студентками.

Я не знала, як реагувати на руки старого дідугана-викладача під своєю футболкою. Я не знала, як ще йому пояснити слова «будь ласка, перестаньте» і «не треба», коли він ліз язиком мені у вухо. Я не знала, як ще дати зрозуміти, що мені не подобаються його руки у мене на шиї і те, як він підсідає все ближче і ближче, коли я кажу, що мені треба додому, щоб він перестав, що ні, я не піду з ним у його номер.

Мої знайомі не знали, що відповісти, коли він же чатував на них біля туалету і говорив, як він їх там уявляв.

Я не знала, що відповісти старому сивому завідувачу кафедри, коли він жартував про секс, вагіни і «хтивих студенток».

Моя подруга не знала, що відповісти викладачу, коли він писав у соціальній мережі і запрошував додому, «шкідуючи» її, що вона не має хлопця з «тугими штанями». Вона не знала, що сказати йому на його відверті залицяння, жарти про шпигат на заняттях фізкультури і занижені оцінки після того, як дала зрозуміти, що все це зайве для викладача.

Але я хочу, щоб жінки знали, що відповідати і до кого йти у таких випадках. Я хочу, щоб таких викладачів не допускали до занять. Я хочу, щоб викладачі робили те, що мають, а не мріяли про трусики студенток, сприймаючи їх як «молоде м'ясо» і «вічно молодих першокурсниць».

На рівні університетських політик в Україні відсутні механізми регулювання проблеми з сексуальними домаганнями, куди звертатися і що робити жертвам. Хоча Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» 2006 року містить означення сексуальних домагань і передбачає регулювання цієї проблеми з боку роботодавця, загалом в Україні жертвам складно довести справу до суду, а тема ця замовчується²³.

Активність, із якою жінки й чоловіки долучилися до флешмобу, свідчить, що тема справді наболіла, про спробу нарешті публічно озвучити те, що довго замовчувалося, та

21 «Насильство у сім'ї — це війна на домашньому полігоні», — правозахисниця // Громадське радіо. — 2016. — 23 січня: <https://hromadskeradio.org/programs/protydia-nasylstvu/nasylstvo-u-simyi-ce-viyna-na-domashnomu-poligoni-pravozahysnyca>

22 <https://www.facebook.com/oksana.solonska/posts/817532171711486>

23 Марценюк, Тамара. [Право на гідні умови праці, або проблема із сексуальними домаганнями в Україні](#) // Повага: кампанія проти сексизму. — 2016. — 27 червня.

поставити суспільство перед потребою осмислити масштаби проблеми і вжити заходів для її усунення. Жвава реакція ЗМІ і публічних осіб на акцію свідчить, що принаймні частина суспільства готова вважати ліквідацію всіх форм насильства щодо жінок нагальною потребою і готова змінювати ситуацію.

ЗМІ, громадські організації та дослідниці про флешмоб

Уже з перших днів флешмобу низка ЗМІ й організацій підготували статті та репортажі про #яНеБоюсьСказати. З'явилися перші оперативні реакції на флешмоб — переповідання історій, якими ділилися жертви, інформація про початок флешмобу, коментарі психологів і психологинь, подекуди навіть інформація про те, що робити у випадку, коли ви зазнали насильства.

Для дальшого аналізу текстів флешмобу застосовано якісний аналіз, мета якого — представити розмаїття висловлених думок з приводу тематики флешмобу. Повідомлення відбиралися за критерієм популярності у Фейсбуку (велика кількість, 50 і більше поширень, 100 і більше лайків) та актуальності тематики (зокрема, про певні пости повідомлялося в гендерно-тематичних фейсбук-групах, як-от Фемінізм УА). Аналізувалися повідомлення лише українською і російською мовами.

Українське представництво ВВС 5 липня 2016 року опублікувало на своїй фейсбук-сторінці матеріал «#яНеБоюсьСказати: українки діляться історіями про домагання» (отримав 158 поширень) зі вступною інформацією: «Мені було 8, мене згвалтували. Жінки у соцмережах діляться історіями про пережите насильство. Те, про що раніше мовчали»²⁴. Видання «Гордон» запропонувало 13 історій жінок, які зазнали сексуального насильства²⁵. «Про це зазвичай мовчать. А може не треба?» — так починався фейсбук-пост «Української правди» «#яНеБоюсьСказати. Мережею шириться флешмоб проти замовчування насильства»²⁶. Пост отримав 83 поширення і розповідав про початок флешмобу та містив кілька прикладів того, як інші пишуть про свій досвід насильства.

У схожому стилі — як набір прикладів фейсбук-постів #яНеБоюсьСказати — глянцевиий журнал «ELLE Ukraine» опублікував матеріал про те, що «флешмоб українок проти насильства набирає обертів»²⁷. Пост отримав 50 поширень і низку протилежних коментарів, як-от: «Навіщо роз'ятрювати старі рани? Порушити душевну рівновагу легко. Достатньо згадати. А що далі? Хто зцілить людський біль?»; і навпаки: «Публічне очищення, воно інколи дієвіше, як заняття в психолога».

Ресурси, де аналізували тематику постів, відзначали, що жінки розповідають історії про спроби і випадки домагань, згвалтувань, часто з боку знайомих людей, близьких, партнерів, навіть членів родини, про експлізіціонізм і вуайєризм²⁸.

«Громадський простір» у себе на фейсбук-сторінці повідомив: «Жінки (долучаються і чоловіки), що зазнали насильства, розповідають свої історії під хештегом

24 #яНеБоюсьСказати: українки діляться історіями про домагання // BBC Ukrainian. — 2016. — 5 липня: <https://www.facebook.com/BBC.Ukrainian/posts/1203582709673375>

25 #яНеБоюсьСказати: 13 шокирующих историй украинок, ставших жертвами сексуального насилия // Гордон: <http://gordonua.com/publications/yaneboyusskazati-shokiruyushchie-istorii-ukrainok-stavshih-zhertvami-seksualnogo-nasiliya-139774.html>

26 #яНеБоюсьСказати. Мережею шириться флешмоб проти замовчування насильства // Українська правда. — 2016. — 5 липня: <https://www.facebook.com/ukrpravda/posts/1399971946684128>

27 #яНеБоюсьСказати: флешмоб українок проти насильства набирає обертів // ELLE Ukraine. — 2016. — 6 липня: <https://www.facebook.com/ELLE.Ukraine/posts/10154299968456800>

28 #яНеБоюсьСказати: женщины рассказывают о пережитом насилии // Wonder. — 2016. — 7 июля: <http://www.wonderzine.com/wonderzine/life/news/219447-ya-ne-bous-skazati>

#яНеБоюсьСказати»²⁹. Крім власне історій про досвід насильства, ресурс привернув увагу до глобальних масштабів проблеми гендерного насильства і розглянув інші поширені у світі флешмоби, як-от #RedMyLips:

«У соціальних мережах у кінці року відбувся Міжнародний флешмоб #RedMyLips проти насильства над жінками, який стартував 25 листопада і тривав 16 днів — до 1 грудня (Міжнародного дня прав людини). Активістки-українки приєдналися до міжнародної ініціативи, закликали жінок фарбувати губи червоною помадою і викладати своє фото в мережах із хештегом #RedMyLips. Ініціатива Red My Lips була започаткована у США, там акція проходить у квітні— в місяці свідомості щодо сексуального насильства».

787 поширень отримало англомовне відео з російськими субтитрами, де дівчина звертається до батька з приводу проблем, з якими вона може зіткнутися, народившись жінкою, серед них і проблема гендерного насильства. Видання «Forbes. Україна» опублікувало це відео на своїй фейсбук-сторінці з коментарем, що «деякі теми не можна замовчувати»³⁰.

Організації, які працюють, зокрема, у сфері запобігання гендерному насильству, теж привернули увагу до флешмобу. Наприклад, Фонд народонаселення ООН в Україні принагідно поінформував про кампанію «Розірви коло», яка передбачає інформаційну і практичну допомогу жертвам насильства³¹. У пості було вказано, що «на сьогодні в Україні діє безкоштовна гаряча лінія, куди можна звернутися в будь-який час, а у східних регіонах працює 21 команда психологів і соціальних працівників, які допомагають постраждалим від насильства»³².

Deutsche Welle («Німецька хвиля») опублікувала колонку письменниці й історикіні Олени Стяжкіної «Я не боюсь сказати. Майже не боюсь», у якій авторка пише про окупацію її рідного Донецька:

«Брудні руки, хтиві погляди, голосні загрози, бейсбольні бити, що ними трошили авто з прапором чи тризубом. І голови трошили теж. Після 28 квітня українських мітингів уже не було. Страх, відчай, застиглість, заперечення, неможливість комусь пояснити і розказати про це. Комппульсивне миття Донецька, його й теперішня дивовижна чистота — це про звалтування. Про щоденне масове насильство, від якого відмивається — аж до крові й кісток — моє колись щасливе місто»³³.

Українська асоціація власників зброї запросила приєднатися до своїх лав фейсбук-постом «Якщо згоден — поширюй» із фотографією «Зайвий кілограм на талії, який може врятувати твоє життя»³⁴. Пост отримав 689 поширень і 2800 лайків.

29 [#яНеБоюсьСказати](#) — мережею ширяться особисті історії про #насильство // Громадський простір. — 2016. — 6 липня: <https://www.facebook.com/CivicUA/posts/10154343004744294>

30 Деякі теми не можна замовчувати // Forbes. Україна. — 2016. — 7 липня: <https://www.facebook.com/forbesukraine/videos/1104845702910415/>

31 <https://www.facebook.com/rozirvykolo/> і <http://rozirvykolo.org/>

32 [#яНеБоюсьСказати](#) // Фонд народонаселення ООН в Україні — UNFPA Ukraine. — 2016. — 6 липня: <https://www.facebook.com/UNFPA.Ukraine/posts/1211053095585497>

33 Олена Стяжкіна: Я не боюсь сказати. Майже не боюсь // DW (українською) — 2016. — 8 липня: <https://www.facebook.com/dw.ukrainian/posts/1362535470427241>

34 Якщо згоден — поширюй // Українська асоціація власників зброї. — 2016. — 8 липня: <https://www.facebook.com/zbroya.info/photos/a.289451017771798.77644.284752354908331/1172341392816085/?type=3>

Як бачимо, тематично флешмоб виходить за межі власне особистого досвіду гендерного насильства і стосується ширших аспектів влади й насильства, а також є прикладом горизонтальних публічних перемовин про суспільно важливі питання.

Важливим наслідком флешмобу стала жвава комунікація й дискусії під дописами. Як зазначено в статті гендерного ресурсу «Update», чимало користувачів і користувачок не зрозуміли суть флешмобу, а інші намагалися їм пояснити, активно відповідаючи у коментарях³⁵. Авторка статті про #яНеБоюсьСказати в осінньому номері журналу «ШО», журналістка Юлія Пятецька зазначає: «Флешмоб зайвий раз продемонстрував з усією сумною очевидністю, що ми так і не навчилися говорити і роздумувати про наболіле інакше, ніж у системі бінарних опозицій»³⁶.

Номер журналу «ШО» за вересень–жовтень 2016 року, який вийшов через кілька місяців після флешмобу, можна вважати першою масштабною спробою підсумувати наслідки акції. Чималу частину матеріалів у журналі присвячено коментарям і думкам про флешмоб. Крім журналістки Юлії Пятецької, про флешмоб висловилися журналістка Ірина Славінська, президентка ГО «Ла Страда — Україна» Катерина Левченко, соціологиня Тамара Марценюк, перекладачка Ія Кива, письменниця Оксана Луцишина та ініціаторка флешмобу Анастасія Мельниченко. Окрему статтю «Заборонена кімната “Синьої бороди”» написав поет і психіатр Борис Херсонський.

У Вікіпедії з’явилася коротка стаття про флешмоб³⁷. Останній номер гендерного журналу «Я»³⁸ теж було присвячено темі гендерного насильства. Одна оглядова стаття стосується флешмобу³⁹.

Окремо слід відзначити аналітичні матеріали. Українські феміністки Маріам Агамян і Оленка Дмитрик, яких уже цитовано вище, вказали на політичність акції і прирівняли її до акції прямої дії⁴⁰.

Відома російська соціологиня і гендерна експертка із Санкт-Петербурга Анна Тьомкіна написала оптимістичну статтю про те, що флешмоб засвідчив зміни в російському суспільстві⁴¹. Авторка, зокрема, пише: «...назріває спротив патріархальним установкам, що їх насаджує в останні роки російська влада». Тьомкіна деконструювала явище насильства з погляду теорії влади й гегемонної маскулінності, вказавши на макро- і мікросуспільні аспекти цього явища.

Критичніша інша дослідниця Вікторія Шмідт, яка проаналізувала результати флешмобу з погляду лівої критики⁴². Вона завважила, що такі ініціативи можуть далеко відходити від первісної мети, а певні люди чи групи можуть привласнювати їх для своїх цілей, наприклад, комерційних. Яскравий приклад — скандал навколо використання хештегу

35 По ту сторону #яНеБоюсьСказати: как мы реагируем на насилие // Update. — 2016. — 7 июля: http://update.com.ua/zhizn_tag158/po-tu-storonu-ianeboiusskazati-kak-my-reagiruem-na-nasilie_n2803

36 ШО. — 2016. — Сентябрь-октябрь. — С. 4.

37

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%9D%D0%B5%D0%91%D0%BE%D1%8E%D1%81%D1%8C%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B8>

38 <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-41-2016.pdf>

39 Див.: Андрусик, Ольга. Тепер я не боюсь сказати // Я: Гендерний журнал. — 2016. — № 41: Гендер і насильство. — С. 2–7: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-41-2016.pdf>

40 Агамян Маріам, Дмитрик Оленка. Не флешмоб: коли особисте стає політичним // Коридор. — 2016. — 13 липня: <http://www.korydor.in.ua/ua/equality/ne-fleshmob-koli-osobiste-staye-politichnim.html>

41 Темкіна, Анна. #Янебоюсьсказать показал, что российское общество меняется // ВВС Русская служба. — 2016. — 15 июля: <http://www.bbc.com/russian/features-36805709>

42 Див.: Шмідт, Вікторія. Флешмоб #Янебоюсьсказать: в борьбе за монополию на человечность // Открытая левая. — 2016. — 25 июля: <http://openleft.ru/?p=8381>

російським видавництвом «Ексмо», яке, за словами Анастасії Мельниченко, «подало на реєстрацію товарний знак #янебоюсясказати» і «збирається видати історії людей, які ділилися своїми досвідами з рекомендаціями психологів, які будуть радити, що робити, аби не потрапити в таку ситуацію»⁴³.

Публічні особи про #яНеБоюсьСказати

Аналізована акція — важливий приклад низового і горизонтального публічного обговорення суспільно значущих питань. Відомі люди, блогери і блогерки («лідери думок»), як і ЗМІ, реагували на нього постфактум, але своїми дописами посилювали певні тенденції у розгортанні флешмобу, кристалізували основні позиції й реакції на нього. Подивімося, які люди долучилися і що саме написали з приводу #яНеБоюсьСказати.

Далі проаналізовано фейсбук-пости таких категорій публічних осіб, як (1) письменники і письменниці; (2) митці, громадські діячі, викладачі; (3) депутати і посадовці. Вибірка не репрезентативна, а покликана відбити розмаїття ставлень до флешмобу — від підтримки до критики. Крім того, відбиралися популярні фейсбук-пости, які отримали хоча б 50 лайків і хоча б 50 поширень.

Письменниця **Оксана Забужко** назвала свій пост, присвячений флешмобу, «ЯНеБоюсьСказатиПроСлов'янськ»⁴⁴ і порушила поки що маловивчену проблему сексуального насильства в зоні бойових дій. Цей фейсбук-пост поширили 325 разів. Починався він із питання: «*Чи в рамках того флешмобу, де учасники (а насправді учасниці) діляться своїми травмами від сексуального насильства, вже пролунали ГОЛОСИ ЗІ СЛОВ'ЯНСЬКА?*» Далі письменниця згадує випадок дворічної давнини, який стосувався насильства проти жінок, звертається до активістського і журналістського середовищ: «*І ні одна правозахисна організація — ані українська, ні міжнародна — досі чомусь (!) ані вухом у той бік не повела. Не кажучи вже про “гендерно чутливих”, “об’єктивних українських журналістів/сток” — хоча для такого розслідування не треба навіть у ФСБ (соррі, “ДНР/ЛНР”) “акредитуватися” — досить усього тільки з’їздити до Слов’янська*». Далі Забужко пригадує досвід війни у Югославії, коли вперше сексуальне насильство проти цивільного населення було введено в законодавче поле і визнано злочином проти людяності.

Були й протилежні погляди. Неоднозначний допис про порушену тему зробив письменник **Юрій Винничук**: «*Новий флешмоб мене зворушив. Згадав, як був немовля і навіть те, що тоді думав. З’явилося нестримне бажання знову припасти до цілющого джерела. Як писав московський поет 18 ст., “О жєницина, о мать! Позволь себя лобзать!”*».

Пізніше Юрій Винничук помістив у себе на сторінці авторську колонку **Олени Концевич** з коментарем: «*Отак пишуть мої круті учениці. Вчіться*»⁴⁵. Концевич написала критично: «*Говорімо про сексуальні домагання. На все горло. На всі мережі. На всі заставки. З односторонньої, суто жіночої перспективи*». Флешмоб у її інтерпретації — «*типовий приклад анонітного (дякувати комп’ютерним технологіям!) жіночого ексгібіціонізму, шанс привернути увагу, можливість оголити струни своєї душі. А те, що жінкам не дай торт на ніч з’їсти, дай оголити струни душі в пошуку романтичних*

43 #янебоюсьсказати стане книжкою для підлітків // Громадське радіо. — 2016. — 7 вересня: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/yaneboyusskazaty-stane-knyzhkoju-dlya-pidlitkiv>

44 <https://www.facebook.com/oksana.zabuzhko/posts/10154379290033953>

45

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=169083883508691&id=100012212414929&pnref=story

переживань, знають усі. Так само, як про те, що “50 відтінків сірого” — не література, а порно для жінок, котрі соромляться дивитися *redtube*. А хочеться»⁴⁶.

Шістдесят разів поширили заклик фейсбук-користувачки **Татусі Бо** до жінок вдаватися до самозахисту і насильства: «*І тег #янебоюсьсказати має на завтра перетворитися на #янебоюсьвібати зі способами самозахисту й історіями принизливого вирубання зазіхальщика*»⁴⁷.

Історик і журналіст **Вахтанг Кіпіані** написав лаконічно: «*#ЯНеБоюсьСказати — прочитав кілька жіночих сповідей і кинув, бо це жах. Але це правда. І від того ще більш страшно*». Частина постів справді були короткими, висловлювали підтримку або критику флешмобу.

Аж 148 поширень отримав пост⁴⁸ **Євгена Дикого**, викладача Києво-Могилянської академії, бійця АТО⁴⁹, про флешмоб. Автор звертається до чоловіків: «*Мій пост переважно для тих патріотів України, нормальних мужиків, які самі ніколи нікого не твалтували та в реальному житті насилля над жінками не одобрюють, але з деяких хибних міркувань сприймають “у багнети” флешмоб #ЯНеБоюсьСказати: та інші подібні акції*». Далі Дикий критикує стереотипні аргументи проти таких флешмобів: (1) насилля не є гендерно-обумовленим, (2) про віктимну поведінку, (3) про західні трактування гендерних домагань, (4) «грантоїдський» аргумент (шукати проблему й отримувати гранти), (5) про «феміністок, які ненавидять усіх мужиків», (6) аргумент «ну добре, проблема є, але ж хіба флешмоб її вирішує? все лишиться як є», (7) «у країні війна, невже немає актуальніших проблем?», (8) про «лівий дискурс» у всьому тому.

Митець, ілюстратор і дизайнер **Ілля Стронговський** (Eliash Strongowski) розповів про досвід насильства, який переживав у різні періоди життя, про сексуальні домагання тощо, назвавши себе в кінці посту феміністом:

«Коли у старших класах я волонтерив на телефоні довіри, таких історій були десятки щодня. З крутішим градусом — регулярне звалтування батьком чи вітчимою, чи навіть студентом на практиці в школі, дехто і про аборти від такого розповідав; історії про “по колу” в дитячих таборах, з або без вихователя; публічне приниження за відмову — з публічним же безкарним рукоприкладством. І все це з вимогою мовчати під страхом смерті. У мене кров стигла, а для них то була буденність.

Мене теж харасили з самого дитинства: пам’ять відштовхує спогади, але років у 5 мене в Пітері затягли у під’їзд, роздягли, мацали, але не звалтували, мабуть не спромігся, під’їзд був сусідній від нашого дому. Я вдягнувся, повернувся додому, але мовчав, бо соромно.

Подібне було у років 11 з машиною і старшими пацанами. Членами тиццали, погрожували, але були Perezбуджені й налякані, то теж обійшлося. Далі статево життя теж не без нехорошого було, з відвертим психологічним насиллям.

Якось під час пошуків роботи мені прямо запропонувала секс старша жінка в обмін на вакансію. Я знизав плечима і погодився. Тоді її чоловік невчасно завітав до кабінету.

46 Концевич, Олена. [#яНеБоюсьСказати](https://www.facebook.com/tatusjaBo/posts/1150085735057709). А треба? // ТСН. Леди. — 2016. — 13 июня:

<http://lady.tsn.ua/authors/ya-ne-boyus-skazati-a-treba-670181.html>

47 <https://www.facebook.com/tatusjaBo/posts/1150085735057709>

48 <https://www.facebook.com/evgen.dykyj/posts/10154232746963808>

49 <https://politeka.net/authors/evgenij-dikij/>

Пригадав точно не все.

І так, я сам мацав дівчат, як малим був, друзі підзуджували. І не завжди секс був за мою згодою чи згодою партнерки. І харасмент з мого боку теж часто проявлявся і, можливо, вигулькує. Стежу за собою, бо часто то проявляється на цілковито буденному неусвідомленому рівні. Що значить, що нас так виховують. Дівчат — із комплексом жертви, хлопців — із комплексом насильника. Збоченців і хворих вистачає, але першопрчина — у нас суспільство під це заточене.

Тому я фемініст. Тому мені не байдуже і тому про це треба говорити — голосно і без страху. Тому Настя і дівчата молодці і, сподіваюся, з цього виросте якийсь тематичний проєкт»⁵⁰.

Відгуки чоловіків були дуже різними — від підтримки до засудження або висміювання подібної поведінки в мережі. «А чи не боюсь я думати?» — таке питання поставив своїй читацькій аудиторії засновник волонтерського руху «Повернись живим» **Віталій Дейнега**⁵¹. Лінк на його статтю на Цензор.нет, у якій він розмірковує про флешмоб, проблему насильства над жінками, розмаїті реакції жінок на насильство, отримав 57 поширень. Дейнега критично ставиться до насильства: «Я не розумію, в чому складається задоволення від сексуального акту без взаємності і заведомо травматичного досвіду для другого учасника. Я не розумію, в чому кайф щипати дівчат за задницю в метро або ліфті. Я не розумію, в чому задоволення від мастурбації в парках і скверах. Я не розумію, як так можна жити»⁵².

Серед інших реакцій чоловіків були доволі мізогінні. Наприклад, виконавчий продюсер мистецького об'єднання «ОстаNNя барикада» **В'ячеслав Пономарьов** написав: «У відповідь на антимужиковий флешмоб #яНеБоюсьСказати пропоную відреагувати дзеркальним флешмобом #бабаДинамо. Знаєте, у кожного в житті трапляються різні випадки, але це не значить, що всі навколо ідіоти»⁵³.

Реагувала онлайн спільнота і певними візуальними матеріалами. Наприклад, волонтер **Костянтин Ходаковський** 9 липня 2016 року розмістив у себе на фейсбук-сторінці фотографію молодого Олега Ляшка з хештегом #яНеБоюсьСказати⁵⁴. Зневажливий пост отримав не лише 299 поширень, а й низку гомофобних коментарів. Користувачка Наталя Ліпська⁵⁵ розмістила просвітницьке відео «Хочете чаю?»⁵⁶, у якому згода на сексуальні стосунки прирівнюється до підтримки чи відхилення пропозиції випити чаю.

Народні депутати й посадовці теж зреагували на флешмоб. Наприклад, депутат **Борислав Береза** через тиждень після початку флешмобу розмістив фото законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» з коментарем: «Помніть вал історій про насильство проти жінок в межах #янебоюсьсказати? Це реакція депутатського корпусу. І це тільки початок»⁵⁷.

50 <https://www.facebook.com/strng/posts/1043733818995668>

51 <https://www.facebook.com/deynega/posts/1381569721859031>

52 *Дейнега, Віталій. #яНеБоюсьСказати // Цензор.нет. — 2016. — 8 липня:*

<http://censor.net.ua/blogs/3150/yaneboyusskazati>

53 <https://www.facebook.com/lubobla/posts/1119847958058676>

54

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=883446718433928&set=a.129989970446277.21644.100003058251135&type=3&theater>

55 <https://www.facebook.com/lipska.nataliya/posts/1108715279198044>

56 <https://www.youtube.com/watch?v=f0Q6z2i0z9U>

57 <https://www.facebook.com/borislav.bereza/posts/1457196080973160>

Натомість активістка у сфері протидії гендерному насильству, колишня депутатка Верховної Ради, президентка Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда — Україна» **Катерина Левченко** відзначила брак уваги держави до теми гендерного насильства: *«І знов розрив між тим, що хвилює громадян, і політикою держави! Розрив, тому що за майже десять років в країні не відкрито жодного центру для жінок — жертв насильства, в тому числі сексуального. Політики та державні службовці, які приймають рішення, не вбачають у цьому потреби, Мінфін категорично відмовляється виділяти кошти, а жінкам немає до кого звернутися»*⁵⁸.

Заступник голови НБУ **Владислав Рашкован** описав ставлення до тематики флешмобу, його пост отримав понад 9 тис. лайків і майже 1600 поширень (один із найпопулярніших постів із хештегом #ЯНеБоюсьСказати у Фейсбуку)⁵⁹:

«Приїдя додому, нахожусь под впечатлением ужасных и печальных историй женщин #ЯНеБоюсьСказати.

Мой отец учил меня не дергать девочек за косички. И я не дергал, всегда за них заступался. Я учу этому своего 5-летнего сына. Но вижу, что не все папы учат этому же.

Мой отец также учил меня всегда спрашивать при входе в лифт, если в нем есть незнакомая девушка, можно ли войти и поехать в лифте. И я всегда... всегда спрашиваю. Уже много лет. Много раз не разрешали, и я относился к этому с пониманием. Но гораздо чаще — больше смеялись странному вопросу. Я учу свою 11-летнюю дочь никогда не садиться в лифт с незнакомым мужчиной.

Мой отец также учил, что, если ты идешь по пустой улице, а впереди идет девушка, то или остановись, пока она не уйдет далеко, или перейди на другую сторону улицы — чтобы она не чувствовала и не слышала незнакомые шаги сзади.

И много другому еще учил...

Папы и мамы, давайте учить с детства своих детей культуре отношений, деликатности, правилам безопасности и тому, что мальчик — это защитник, а не победитель... Чтобы не было таких страшных историй...»

Така реакція читачів і читачок свідчить про те, що в українському суспільстві є запит на зміну соціальних норм та потреба в активнішому залученні чоловіків до забезпечення гендерної рівності. Будемо сподіватися, що українські чоловіки, подібні до автора цього посту про #ЯНеБоюсьСказати, активніше долучатимуться до всесвітньовідомої акції #HeforShe⁶⁰.

Наслідки і результати флешмобу

Флешмоб #ЯНеБоюсьСказати вийшов офлайн: 17 вересня в Києві й інших містах, зокрема у Дніпрі⁶¹, Львові, Чернівцях, Запоріжжі, відбувалися публічні акції під назвою #ЯНеБоюсьДіяти⁶². Мета ходи — зробити чутним голос жінок у публічному просторі, а нас самих — видимими; це заява про солідарність і підтримку жінок, які зазнали насильства; це

58 ШО. — 2016. — Сентябрь–октябрь. — С. 10.

59 <https://www.facebook.com/vladyslav.rashkovan/posts/10209635266700550>

60 Детальніше про рух “Він для неї” <http://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/chomu-cholovikiv-potribno-vklyuchiti-do-feministichnogo-ruhu-134037.html>

61 <https://hromadskeradio.org/programs/prava-lyudyny/yaneboyusdiyaty-u-dnipri-provely-akciyu-proty-nasylstva-nad-zhinkamy-foto>

62 У Києві відбудеться хода #ЯНеБоюсьДіяти // Громадський простір. — 2016. — 17 вересня:

<http://www.prostir.ua/event/u-kyjevi-vidbudetsya-hoda-yaneboyusdiyaty/> або <http://ukraine.politicalcritique.org/2016/09/ya-ne-boyusya-skazati-ya-ne-boyusya-diyati/>

заперечення того, що жінці має бути соромно за насилля, вчинене над нею. Організаторки акції — членкині і члени таких феміністичних і ЛГБТ-організацій, як FemSolution, Громадська організація «Інсайт», ROR Kyiv — вимагали також створити умови для дотримання Стамбульської конвенції. Серед їхніх вимог:

- сформувати незалежну комісію з протидії домашньому і гендерному насиллю;
- комісія має співпрацювати з жіночими громадськими організаціями/ініціативами;
- створити кризові і медико-реабілітаційні центри для людей, які зазнали гендерного/домашнього насилля;
- підтримувати наявні і створювати нові безкоштовні «гарячі лінії» кваліфікованої і конфіденційної допомоги людям, які зазнали гендерного/домашнього насилля.

Було також проведено кілька конференцій і «круглих столів», присвячених цій тематиці. Десятого вересня 2016 року JCI Ukraine та Соціальний консалтинг «Параграф» об'єднали досвід і професіоналізм, талановитих експертів, нові ідеї, ефективні рішення на конференції «Разом проти насильства»⁶³. Шостого жовтня 2016 року відбувся «круглий стіл» на тему «Насильство в сім'ї: як захиститися?», що його організували комітет сімейного права Асоціації адвокатів України, Національна асоціація адвокатів України, офіс уповноваженого Президента України з прав дитини, Державний університет інфраструктури і технологій та Центр сімейно-правових досліджень⁶⁴. Важливо, що різні організатори ініціювали схожі події: це свідчить про те, що проблематика гендерного насильства набирає популярності в обговореннях, виходить на загальніший рівень дискусій.

IX Львівський міжнародний фестиваль короткометражних фільмів — 2016, який проходив 4–7 серпня, присвятив тематиці флешмобу окрему гендерну програму⁶⁵.

Було знято кілька нових відео на тему насильства в сім'ї. Наприклад, ролик-фіналіст #MolodiyaFestival'16 авторства Олександри Бровченко, месидж якого — «речі мовчать про насильство, ти — не річ»⁶⁶. Студія Pulse Lab випустили новий ролик про насильство в українській культурі, використовуючи популярний жанр «100 років». Та сама режисерка Олександра Бровченко⁶⁷ прокоментувала для The Devochki:

«Проблему домашнього насильства в Україні завжди важко підіймати... Її не хочуть чути, її не вважають темою, проблемою, а також чимось важливим. Для мене це стало певною загадкою нашого менталітету — сприймати насильство як соромну ситуацію і в результаті мовчати. Так, справді, найбільша проблема домашнього насильства в тому, що жертви мовчать. Це стало нормою, стало, на жаль, українською традицією. Але саме ця "традиція" і є наш сором. Сором, який ми — такі режисери, як я — будемо вибивати з нашої країни, показуючи, що насправді відбувається. Таким чином ролик "take up" показує століття української жінки, яка намагається весь час придумати, що ж робити зі своєю красою, якій заважають синці і подряпини на обличчі. Це можна зупинити, цим відео ми спонукаємо жертв до відкритого слова»⁶⁸.

63 <http://www.prostir.ua/event/konferentsiya-razom-proty-nasylstva/>

64 <http://www.uaa.org.ua/news/3/5771/>

65 <http://wiz-art.ua/festival/iamnotafraidtospeak/>

66 <https://www.facebook.com/MolodiyaFestival/videos/602375659942159/>

67 <https://www.facebook.com/aleksandra.brovchenko>

68 <http://thedevochki.com/2016/10/27/100-let-makiyazha-istoriya-ukrainok-v-novom-sotsialnom-rolike/>

Ініціаторка флешмобу Анастасія Мельниченко працює над новим проектом. Це «книжка для підлітків, яка розповідатиме, що таке насильство, секс, згода, особисті кордони, план дій на випадок насильства. Це буде книжка для дітей від 10 до 14 років»⁶⁹.

«Видавництво Старого Лева» підтримало флешмоб публікацією розділу «Бойовий невроз війни між статтями»⁷⁰ з книжки Джудіт Герман «Психологічна травма та шлях до видужання»⁷¹. У розділі описано зміну ставлення до сексуального насилля у Сполучених Штатах Америки у 1970-х роках після того, як цю проблему почали обговорювати й досліджувати. Важливо, що «усвідомлення сексуального насильства допомагало жертвам руйнувати бар'єри приватності, підтримувати одна одну та діяти спільно»⁷². Флешмоб #яНеБоюсьСказати показав таке усвідомлення й підтримку з боку суспільства.

До речі, сама книжка «Психологічна травма та шлях до видужання» (2015) — це результат двох десятиліть досліджень і клінічної роботи з жертвами сексуального насильства та насильства в сім'ї, а також із ветеранами бойових дій і жертвами політичного терору. У ній ідеться про відновлення зв'язків між публічним і приватним просторами, між індивідом і громадою, між чоловіками й жінками⁷³.

Одеська доула (допомога жінкам при вагітності й пологах) Олена Філіпчук майже одразу після флешмобу почала шити «ковдру сили» в техніці квілт. Така ковдра складається з безлічі клаптиків. За задумом Олени, кожен клаптик — це пам'ять-історія про жінку, яка пережила насильство. На думку психологів, людина, яка пережила травму і не закрилася в собі, відкриває нову силу⁷⁴.

Письменниця й журналістка Лариса Денисенко упорядкувала збірку «ПРОти НАСильства», яка містить оповідання відомих українських письменників, коментарі психологів і практичні поради адвокатів. Хоча задум виник ще до флешмобу, збірка стане в нагоді в ситуації постфлешмобного інтересу до проблематики⁷⁵.

Подібні акції у світі та в Україні

Проблема гендерного насильства глобальна і потребує уваги широкої громадськості. Ще 1993 року було ухвалено Декларацію ООН про викорінення насильства щодо жінок⁷⁶. У статті 1 документа дано означення насильству проти жінок: це «довільний акт насильства, скоєний на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може спричинити фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загрози скоєння таких актів, примусове чи довільне позбавлення свободи або особистого життя».

69 #янебоюсьсказати стане книжкою для підлітків // Громадське радіо. 2016. — 7 вересня: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/yaneboyusskazaty-stane-knyzhkoju-dlya-pidlitkiv>

70 Див.: Герман, Джудіт. Бойовий невроз війни між статтями // Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства / Пер. з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/07/9/214939/>

71 <http://starylev.com.ua/psychologichna-travma-ta-shlyah-do-vyduzhannya>

72 Герман, Джудіт. Бойовий невроз війни між статтями // Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства / Пер. з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/07/9/214939/>

73 <http://starylev.com.ua/psychologichna-travma-ta-shlyah-do-vyduzhannya>

74 «Я не боюсь сказать» по-одесски: центр поддержки, одеяло силы и круг принятия // Культурометр, 09.07.2016 // <http://culturemeter.od.ua/ja-ne-bojus-skazat-po-odesski-centr-podderzhki-odejalo-sily-i-krug-prinjatiija-20990-2/>

75 <https://hromadskeradio.org/programs/protydia-nasylstvu/vyhodyt-knyzhka-prysvyachena-protydiyidomashnomu-nasylstvu>

76 http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml

Масштаби гендерного насильства вражають. Скажімо, лише у США, згідно з даними Національної коаліції проти домашнього насильства, 25 % жінок зазнають домашнього насильства протягом життя⁷⁷. Досліджено, що жінки у віці 20–24 роки найімовірніше можуть зазнати насильства з боку інтимного партнера. Близько двох третин усіх згвалтувань у США скоювала особа, яку жертва знала. Кожна шоста жінка у США протягом свого життя була жертвою згвалтування чи спроби згвалтувати. Тому не дивно, що у США багато різних кампаній із протидії гендерному насильству, серед яких і флешмоби, до яких активно долучаються чоловіки. Приклад міжнародної акції, ініційованої чоловіками з метою усунути насильство проти жінок, яка дуже вплинула на розвиток чоловічої активності проти гендерного насильства у США, — Кампанія білої стрічки (White Ribbon Campaign), започаткована в Канаді 1991 року⁷⁸. У 1989 році в одній із шкіл Монреалю в результаті стрілянини загинуло 14 жінок. Як виявилось, агресор здійснив цей злочин на ґрунті ненависті до жінок і фемінізму. Чоловіки, які підтримують гендерну рівність, вирішили об'єднатися задля попередження подібної мізогінії. Наразі ця ініціатива діє в 60 країнах світу. Кампанія символізує намір чоловіків ніколи не чинити, не сприяти і не залишатися байдужими до питання насильства проти жінок.

Після розповіді кандидата в президенти США Дональда Трампа про домагання до заміжньої жінки канадська журналістка Келлі Оксфорд започаткувала у твіттері флешмоб проти насильства⁷⁹. Загалом теперішній уже президент США став причиною двох флешмобів⁸⁰. Слова Дональда Трампа десятирічної давнини про те, як він хвалився перед колегами, що цілком успішно домагається уваги жінок, стали приводом для флешмобу #NotOkay про сексуальне насильство. На хештег-кампанію #NotOkay прихильники Трампа відповіли передбачувано: почали мізогінну акцію #RepealThe19th — натяк на те, що непогано було б скасувати 19-ту поправку до Конституції, яка дає жінкам право голосувати.

Активістка правозахисної організації в галузі материнства «Природні права»⁸¹ і дослідниця громадського здоров'я Анастасія Сальникова⁸² в рамках Міжнародного дня протидії насиллю над жінками започаткувала флешмоб #ГодіМовчати проти акушерського насильства⁸³. Жінки діляться своїми історіями і прикладами розв'язання проблеми. Акція #ГодіМовчати — це сестра подібних міжнародних онлайн флешмобів #breakthesilence, #bastatacere та подібних акцій проти акушерського насилля в низці країн.

Висновки

Український онлайн флешмоб #ЯНеБоюсьСказати, який почався влітку 2016 року у Фейсбуку, вийшов за межі країни та цієї соціальної мережі. Важливо, що чоловіки нарівні з жінками долучилися до флешмобу, розповідаючи про власний досвід насильства, підтримуючи або критикуючи публічні зізнання. Флешмоб здобув великий суспільний резонанс, привернув увагу основних медій, спровокував думки публічних людей і окремі статті в різноманітних журналах, акції на підтримку тощо.

Як показав флешмоб, українське суспільство двоєко ставиться до публічної дискусії про гендерне насильство. З одного боку, флешмоб відкрив масштаби проблеми, яка досі замовчувалася, і це багатьох шокувало. Отже, акція демонструє глибину тематики

77 Марценюк, Тамара. [Роль чоловіків у боротьбі із гендерним насильством \(на прикладі США\)](#) // Я: Гендерний журнал. — 2016. — № 2 (41): [«Гендер і насильство»](#). — С. 29–31.

78 Див.: Там само.

79 Див.: #ЯНеБоюсьСказати по-американськи. Сексизм Трампа спровокував жінок ділитися історіями згвалтувань // Українська правда. — 2016. — 11 жовтня: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/10/11/218824/>

80 Мизогиния против эмансипации: как Трамп спровоцировал 2 флешмоба / Update, 14.10.16 // http://update.com.ua/zhizn_tag158/mizoginiia-protiv-emansipacii-kak-tramp-sprovotciroval-2-fleshmoba_n3131

81 <https://www.facebook.com/pryrodni/>

82 <https://www.facebook.com/anastasiya.salnykova>

83 Див.: Сальникова, Анастасія. Акушерське насилля: годі мовчати. Як не стати жертвою і що робити, якщо нею стали // WoMo: <http://womo.com.ua/akusherske-nasillya/>

гендерного насильства загалом і сексуального насильства зокрема. З іншого боку, було багато критики цієї ініціативи — від мізогінних коментарів і звинувачень жертв насилля в ексгібіціонізмі до скепсису щодо формату акції як непродуктивного. Така критика стосувалася передусім двох аспектів — браку агентності (дій для попередження насильства або боротьби за правосуддя стосовно кривдника) та позиціонування всіх чоловіків як кривдників, агресорів. Горизонтальність, спонтанність та особистісність акції, реалізованої в соціальних мережах, створила можливості для діалогу з боку різних «таборів», дозволила переконувати і пояснювати.

Багато різних офлайн подій, які відбулися в Україні від початку флешмобу, оприявлення тематики гендерного насилля в різних суспільних царинах свідчать про його актуальність і дієвість. Флешмоб триває досі, хештег використовують, і це ще раз переконує нас у тому, що «особисте — це політичне».

Список використаних джерел

1. Агамян Маріам, Дмитрик Оленка. Не флешмоб: коли особисте стає політичним // Коридор. — 2016. — 13 липня: <http://www.korydor.in.ua/ua/equality/ne-fleshmob-koli-osobiste-staye-politichnim.html>
2. Андрусик, Ольга. Тепер я не боюсь сказати // Я: Гендерний журнал. — 2016. — № 41: Гендер і насильство. — С. 2–7: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-41-2016.pdf>
3. Волосевич Інна, Костюченко Тетяна, Комарова Надія, Марценюк Тамара. Оцінка обізнаності про існування Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та дотичних до неї законів. За підтримки Фонду народонаселення ООН в Україні [Електронний ресурс]. — К., 2014.
4. Волосевич Інна, Коноплицька Таміла, Костюченко Тетяна, Міханчук Дарина, Марценюк Тамара. Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок. — К., 2014. — 57 с.
5. Дейнега, Віталій. #яНеБоюсьСказати // Цензор.нет. — 2016. — 8 липня: <http://censor.net.ua/blogs/3150/yaneboyusskazati>
6. Деякі теми не можна замовчувати // Forbes. Україна. — 2016. — 7 липня: <https://www.facebook.com/forbesukraine/videos/1104845702910415/>
7. ШО. — 2016. — Сентябрь-октябрь.
8. Забужко, Оксана. ЯНеБоюсьСказатиПроСлов'янськ. 10 липня 2016 року: <https://www.facebook.com/oksana.zabuzhko/posts/10154379290033953>
9. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» № 2789–III від 15 листопада 2001 року: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
10. Концевич, Олена. #яНеБоюсьСказати. А треба? // ТСН. Леди. — 2016. — 13 юнія: <http://lady.tsn.ua/authors/ya-ne-boyus-skazati-a-treba-670181.html>
11. Маєрчик Марія, Плахотнік Ольга. Гендероване насильство: між звичаєм і злочином // Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. Марії Маєрчик, Ольги Плахотнік, Галини Ярманової. — К.: Критика, 2013. — С. 151–164.
12. Марценюк, Тамара. Роль чоловіків у боротьбі із гендерним насильством (на прикладі США) // Я: Гендерний журнал. — 2016. — № 2 (41): Гендер і насильство. — С. 29–31.
13. Марценюк, Тамара. Право на гідні умови праці, або проблема із сексуальними домаганнями в Україні // Повага: кампанія проти сексизму. — 2016. — 27 червня.

14. Мизогиния против эмансипации: как Трамп спровоцировал 2 флешмоба / Update. — 2016. — 14 октября.
15. http://update.com.ua/zhizn_tag158/mizoginiia-protiv-emansipacii-kak-tramp-sprovotciroval-2-fleshmoba_n3131
16. «Насильство у сім'ї — це війна на домашньому полігоні», — правозахисниця // Громадське радіо. — 2016. — 23 січня: <https://hromadskeradio.org/programs/protydianasyilstvu/nasyilstvo-u-simyi-ce-viyna-na-domashnomu-poligoni-pravozahysnytsya>
17. Олена Стяжкіна: Я не боюсь сказати. Майже не боюсь // DW (українською) — 2016. — 8 липня: <https://www.facebook.com/dw.ukrainian/posts/1362535470427241>
18. Герман, Джудіт. Бойовий невроз війни між статями // Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства / Пер. з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/07/9/214939/>
19. По ту сторону #ЯНеБоюсьСказати: как мы реагируем на насилие // Update. — 2016. — 7 июля: http://update.com.ua/zhizn_tag158/po-tu-storonu-ianeboiusskazati-kak-my-reagiruem-na-nasilie_n2803
20. Розірви коло: кампанія з протидії гендерному насильству // <http://rozirvykolo.org/>
21. Сальникова, Анастасія. Акушерське насилля: годі мовчати. Як не стати жертвою і що робити, якщо нею стали // WoMo: <http://womo.com.ua/akusherske-nasillya/>
22. Темкина, Анна. #Янебоюсьсказать показал, что российское общество меняется // BBC Русская служба. — 2016. — 15 июля: <http://www.bbc.com/russian/features-36805709>
23. У Києві відбудеться хода #ЯнеБоюсьДіяти // Громадський простір. — 2016. — 17 вересня: <http://www.prostir.ua/event/u-kyjevi-vidbudetsya-hoda-yaneboyusdiyaty/>
24. Хотите чаю? // <https://www.youtube.com/watch?v=f0Q6z2i0z9U>
25. Шмидт, Виктория. Флешмоб #Янебоюсьсказать: в борьбе за монополию на человечность // Открытая левая. — 2016. — 25 июля: <http://openleft.ru/?p=8381>
26. #ЯНеБоюсьСказати / Фонд народонаселення ООН в Україні — UNFPA Ukraine, 6 липня 2016 року: <https://www.facebook.com/UNFPA.Ukraine/posts/1211053095585497>
27. #ЯНеБоюсьСказати // IX Львівський міжнародний фестиваль короткометражних фільмів. 4–7 серпня 2016 року: <http://wiz-art.ua/festival/iamnotafraidtospeak/>
28. #янебоюсьсказати стане книжкою для підлітків // Громадське радіо. 2016. — 7 вересня: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/yaneboyusskazaty-stane-knyzhkoyu-dlya-pidlitkiv>
29. #ЯНеБоюсьСказати: 13 шокирующих историй украинок, ставших жертвами сексуального насилия // Гордон: <http://gordonua.com/publications/yaneboyusskazati-shokiruyushchie-istorii-ukrainok-stavshih-zhertvami-seksualnogo-nasiliya-139774.html>
30. #ЯНеБоюсьСказати: женщины рассказывают о пережитом насилии // Wonder. — 2016. — 7 июля: <http://www.wonderzine.com/wonderzine/life/news/219447-ya-ne-bous-skazati>
31. #ЯНеБоюсьСказати. Мережею шириться флешмоб проти замовчування насильства // Українська правда. — 2016. — 5 липня: <https://www.facebook.com/ukrpravda/posts/1399971946684128>
32. #ЯНеБоюсьСказати — мережею ширяться особисті історії про # насильство // Громадський простір. — 2016. — 6 липня: <https://www.facebook.com/CivicUA/posts/10154343004744294>

33. #ЯНеБоюсьСказать по-американськи. Сексизм Трампа спровокував жінок ділитися історіями звалтувань // Українська правда. — 2016. — 11 жовтня: <http://life.pravda.com.ua/society/2016/10/11/218824/>
34. #ЯНеБоюсьСказать: про те саме, але тепер без емоцій. Evgen Dykuj. 7 липня 2016 року // <https://www.facebook.com/evgen.dykuj/posts/10154232746963808>
35. #ЯНеБоюсьСказать: українки діляться історіями про домагання // BBC Ukrainian. — 2016. — 5 липня: <https://www.facebook.com/BBC.Ukrainian/posts/1203582709673375>
36. #ЯНеБоюсьСказать: флешмоб українок проти насильства набирає обертів // ELLE Ukraine. — 2016. — 6 липня: <https://www.facebook.com/ELLE.Ukraine/posts/10154299968456800>
37. «Я не боюсь сказать» по-одесски: центр поддержки, одеяло силы и круг принятия // Культурометр. — 2016. — 9 июля: <http://culturemeter.od.ua/ja-ne-bojus-skazat-po-odesski-centr-podderzhki-odejalo-sily-i-krug-prinjatija-20990-2/>
38. Якщо згоден — поширюй // Українська асоціація власників зброї. — 2016. — 8 липня: <https://www.facebook.com/zbroya.info/photos/a.289451017771798.77644.284752354908331/172341392816085/?type=3>
39. UNITE: To End Violence against Women: Factsheet [Electronic Source] / United Nations Secretary-General's In-depth Study on Violence against Women. — 2006. — 2 p. — Retrieved from <http://www.un.org/en/women/endviolence/pdf/VAW.pdf>

Додаток

Перелік А.1. Новинні сайти/журнали

138 новинних сайтів написало 278 постів

Главком
 Укрінформ
 УНІАН
 Фокус
 Тиждень
 Газета Вести
 Радіо Свобода
 Русская служба Би-би-си — BBC Russian
 Новое время
 Українська правда
 BBC Ukrainian
 DW (українською)
 ELLE Ukraine
 Euromaidan Press
 Hromadske International
 Видавництво Старого Лева
 The Moscow Times
 hromadske.ua
 KyivPost.com
 Radio Svoboda — Радио Свобода
 Texty.org.ua
 Zaxid.Net

Газета «Львівська пошта»
Громадське радіо
Комсомольская правда
Цензор.НЕТ
Новая Газета
Український інформаційний простір
«Уральская неделя»
15 минут
Afisha
AIN.UA
ASIA-Plus Media Group
ATR
Belaruspartisan
bit.ua
Buro 24/7
Buro 24/7 Ukraine
business.ua
charter97.org
CityDog.by — Журнал о Минске
Cosmopolitan Russia
Diletant.media
DW (на русском)
DW (українською)
ELLE Ukraine
Euromaidan Press
Female Citizens of the World
WOMO
Forbes Russia
Forbes. Україна
gazeta.ru
Glamour Russia
Golbis — www.golbis.com
hromadske.od.ua
informburo.kz
KYKY.ORG
Lenta.Ru
Life Новости
Life.ru
Lifehacker.ru
LiveJournal Russia
mamaclub.ua
MIGnews.com.ua
Mixnews.lv
N + 1
National Geographic Россия
One in Four Ireland
ONLINE.UA

Open Democracy Russia
Open Russia
Pics.ru
PINK Magazine Ukraine
POSTLIVE.net
Rebenok.by
RT Play
Rus2Web
Russian Information Agency «URA.Ru»
Sexprosvet 18+
site.ua
Snob.ru
Sostav.ru: реклама и маркетинг в России
Sputnik
Sputnik Deutschland
Sputnik Polska
Stop Street Harassment
The Devochki
The Odessa Review
The Village
The Village Петербург
TJournal
TUT.BY
Uainfo
UAUA.INFO — портал для родителей
Ukraine Today
Vip-Obzor.ru
WELL
Women and Girls Hub
www.1NEWS.az
www.philanthropy.ru
zagran.me
Агентство городских новостей «Москва»
Аргументы недели — Иркутск
Ассоциация распространителей печатной продукции
В городе — Одесса
В Москве
Вести FM
Вечірній Київ
Газета «Псковская губерния»
Гендерный маршрут / Gender route
Греху.NET — Христианский медиа-блог
Громадське Харків Hromadske.kh
Заграница. Киев
Заграница. Санкт-Петербург
Известия.рф
Издательство Эксмо

Интересная Москва
Коммерсантъ
Комсомольская правда в Белоруссии, kp.by
КП в Украине
Крона. Гендерний інформаційно-аналітичний центр
Крым.Реалии
Культурометр Одесса
Леди Mail.Ru
Мегапортал InVictory
Москва FM
Настоящее время
Наш Киев
Новости Mail.Ru
Новости Азербайджана
Новости Одесса — Первый Одесский
Открытая Азия онлайн
Платформа
Повага. Кампанія проти сексизму в українських ЗМІ та політиці
Портал ALRAIT.com
Радыё Свабода
Сегодня.ua
Сетевое издание m24.ru
Фраза.ua
Інформаційне агентство «Українські реалії»
Інформаційно-творче агентство «Юн-Прес»

Перелік А.2. ТБ

18 телеканалів написало 33 пости

ТСН
ТСН Тиждень
1+1
Oboztv
Обозреватель
ІА ЗІК
Телеканал Дождь
НТВ
РЕН ТВ Новости
Телеканал ТЕТ
Телекомпания «Магнолия-ТВ»
9 канал / Channel 9 Israel / 9ערוץ
RT (рос)
ВЕСТИ.ru
Главком
Гордон
Громадське ТБ Дніпро
Москва 24

Перелік А.3. Організації

21 організація написала 28 постів

Freedom House Kazakhstan

Gesellschaft für bedrohte Völker (GfbV)

Insight LGBTQ NGO

Studena NGO

Student Organization For Every Disability United For Progress — Sofedup

TEDx Almaty

TEDxKyiv

The AWARE Foundation, Inc.

Women of Kazakhstan

Women's-Center At Brooklyn-College

Womens International League for Peace and Freedom — Ukraine

Вясна. Правы чалавека ў Беларусі / Viasna. Human rights in Belarus

Відкрите Суспільство

Жінки це 50 % успіху України

Московская Хельсинкская группа — МХГ

Насилию.нет

Українська асоціація власників зброї

Федерация Крав-мага / Krav Maga Ukraine

ФемЛикбез

Феміністична майстерня / Feminist Workshop

Фонд «КАФ» — CAF Russia